

УДК 343.001

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267490>

І. О. Зінченко,

канд. юрид. наук, доц.,
доцентка кафедри кримінально-
правової політики Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого;

Є. В. Шевченко,

канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри кримінального
права Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого

РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО ІНСТИТУТ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА М. І. БАЖАНОВА

У статті відзначено вагомий внесок М. І. Бажанова у становленні та розвитку вчення про множинність кримінальних правопорушень, глибину його наукових досліджень, оригінальність та сучасність наукових підходів до досліджуваних проблем.

Ключові слова: *одиничне кримінальне правопорушення, множинність кримінальних правопорушень, сукупність кримінальних правопорушень, повторність кримінальних правопорушень, рецидив кримінальних правопорушень.*

З набранням чинності у 2001 р. Кримінального кодексу в Україні відбулося докорінне реформування кримінального законодавства. Не в останню чергу це стосується й інституту множинності кримінальних правопорушень, який, нарешті, отримав чітку законодавчу регламентацію шляхом закріплення таких її видів, як повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень безпосередньо у Розділі VII Загальної частини КК (статті 32–35 КК). Зазначені норми розміщені у межах генерального інституту кримінального права – кримінальні правопорушення.

Наступна група норм, пов'язаних з множинністю кримінальних правопорушень, передбачена у Розділі XI Загальної частини КК (п. 1 ч. 1 ст. 67, статті 70–72 КК). Вказані норми регулюють особливості призначення покарання за окремі види множинності кримінальних правопорушень

і належать наступному генеральному інституту кримінального права – покаранню.

Крім того, низка норм Особливої частини КК, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення, скоєні за наявності окремих видів множинності (близько 150 статей Особливої частини КК) передбачають такі кваліфікуючі ознаки, як повторність та рецидив кримінальних правопорушень, на наш погляд, також належать інституту множинності, адже сконструйовані з урахуванням особливостей кваліфікації та пеналізації окремих її видів.

Таким чином, інститут множинності отримав у Кримінальному кодексі України 2001 р. достатньо докладну правову регламентацію і зараз складається із взаємопов'язаного комплексу норм як Загальної, так і Особливої частин КК, які забезпечують цілісність та завершеність правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із вчиненням кількох кримінальних правопорушень. Вказана особливість інституту множинності дає підстави розглядати його як особливий комплексний кримінально-правовий інститут у межах генерального інституту кримінального правопорушення¹. Останні зміни щодо множинності кримінальних правопорушень у Розділі VII Загальної частини КК (ст.ст. 32–35) були внесені Законом від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

Реформа кримінального законодавства окреслила перед наукою кримінального права широке коло теоретичних та практичних питань, пов'язаних з кримінально-правовою оцінкою інституту множинності кримінальних правопорушень.

---

¹ Зінченко І. О. Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання. Харків: Фінн, 2008. С. 5–7.

Зокрема, це стосується характеристик окремих видів множинності кримінальних правопорушень, їх відмежування від простих та ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, які є її структурними елементами, питань співвідношення видів множинності, проблем її кваліфікації та караності.

У доктрині вітчизняного кримінального права проблема множинності кримінальних правопорушень здавна вважається однією з найскладніших і дискусійних. Ще у дореволюційній літературі їй присвятили свої дослідження відомі українські вчені-криміналісти Л. С. Білогриць-Котляревський та А. Ф. Кістяківський. У сучасній літературі різним аспектам множинності кримінальних правопорушень у своїх дослідженнях приділяли увагу: П. С. Берзін, Ф. Г. Бурчак, А. А. Дудоров, А. Ф. Зелінський, М. І. Коржанський, П. К. Кривошеєв, В. В. Кузнецов, О. К. Марін, В. О. Навроцький, М. І. Панов, А. М. Рішелюк, А. В. Савченко, Т. І. Созанський, А. А. Стрижевська, В. І. Тютюгін та низка інших авторів.

На кафедрі кримінального права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого дослідження інституту множинності кримінальних правопорушень започаткував доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України Марко Ігорович Бажанов. У таких його роботах, як «Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків (1977 р.), «Призначення покарання за радянським кримінальним правом» (1980 р.), «Кримінальне право України. Загальна частина» (1992 р.), «Повторність злочинів як вид множинності злочинів» (1993 р.), «Множинність злочинів за кримінальним правом України» (2000 р.), кількох виданнях підручника «Кримінальне право України: Загальна частина» (2001, 2003) розглядалося широке коло питань, пов'язаних із характеристикою інституту множинності кримінальних правопорушень, її поняттям, ознаками та видами, проблемами призначення покарання, іншими правовими наслідками.

Велику увагу професор М. І. Бажанов приділяв дослідженню одиничних кримінальних правопорушень як структурних елементів множинності кримінальних правопорушень. Зокрема, під його науковим керівництвом були підготовлені та успішно захищені дві кандидатські дисертації, присвячені зазначеним деліктам: 1990 р. – І. О. Зінченко: «Складені злочини у радянському кримінальному праві: поняття, види, деякі проблеми кваліфікації та побудови санкцій» та у 2002 р. Є. В. Шевченком: «Злочини з похідними наслідками».

Таким чином, не викликає сумніву, що внесок М. І. Бажанова у вивчення та розвиток вчення про множинність кримінальних правопорушень є надзвичайно вагомим, а його наукові концепції та висловлені ідеї і сьогодні є актуальними для доктрини кримінального права.

Розглянемо деякі положення із названих наукових праць професора. Із аналізу їхнього змісту можна зробити висновок, що вперше до проблеми множинності кримінальних правопорушень М. І. Бажанов звернувся у зв'язку з написанням монографії, присвяченої призначенню покарання. У назві одного з параграфів цієї монографії стояло питання про поняття та види сукупності кримінальних правопорушень. Це було не випадково, адже до середини минулого століття системні дослідження множинності кримінальних правопорушень у науці радянського кримінального права не здійснювалися, окремих розділів у підручниках цій темі не присвячувалося. Наукових праць, предметом дослідження яких була б множинність кримінальних правопорушень як правовий інститут, не було, як і не було окремих монографічних досліджень різновидів множинності кримінальних правопорушень. Причиною цього було невизнання радянською державою факту існування професійної, у тому числі рецидивної злочинності та згортання всіх досліджень у цьому напрямку. Так, у підручниках того часу

прямо вказувалося, що «у СРСР не було і немає підґрунтя для рецидиву та професійної злочинності»².

З прийняттям Основ кримінального законодавства Союзу РСР та Союзних республік від 25 грудня 1958 р. і наступної кодифікації республіканського кримінального законодавства у 60-ті роки минулого століття ситуація дещо змінилася. У цей період з'являються наукові статті та монографічні дослідження, присвячені окремим різновидам множинності. При цьому остання, як правило, розглядалася авторами у межах інституту покарання.

У курсах кримінального права та у підручниках викладення питань, пов'язаних із сукупністю кримінальних правопорушень та рецидивом також здійснювалося у розділах, присвячених призначенню покарання за сукупності кримінальних правопорушень та сукупності вироків. Тільки з середини 80-х років минулого століття множинність кримінальних правопорушень виділилася в самостійний інститут кримінального права і відтоді розглядається у межах генерального інституту – кримінального правопорушення.

Аналізуючи сукупність кримінальних правопорушень, М. І. Бажанов окреслив наступне коло важливих питань: 1) про поняття сукупності та її структуру; 2) про види сукупності; 3) про співвідношення сукупності та повторності кримінальних правопорушень; 4) про відмежування сукупності кримінальних правопорушень від складених (складних) деліктів.

З першого питання серед вчених єдності поглядів не було. Більшість їх, зокрема А. А. Піонтковський³, М. А. Стручков⁴, О. М. Яковлев⁵, керуючись буквальним тлумаченням закону, вважали, що сукупність утворюють лише

---

² Радянське кримінальне право. Частина загальна. Москва: Держюріздат, 1952. С. 382.

³ Піонтковський А. А. Вчення про злочин за радянським кримінальним правом. Москва: Держюріздат, 1961. С. 618.

⁴ Стручков М. А. Призначення покарання за сукупності злочинів. Москва: Держюрвидав, 1957. С. 15.

⁵ Яковлев О. М. Сукупність злочинів за радянським кримінальним правом. Москва: Держюріздат, 1960. С. 47.

кримінальні правопорушення, передбачені різними статтями Особливої частини КК, тобто різнорідні. У разі вчинення однорідних і тотожних діянь, на їхню думку, мала місце повторність кримінальних правопорушень.

М. І. Бажанов не поділяв зазначену позицію, указуючи на таке: «Якщо визнати, що однорідними кримінальними правопорушеннями є делікти, що посягають на тотожні або подібні безпосередні об'єкти та вчинені за однієї і тієї ж форми вини (так визначав однорідні кримінальні правопорушення Пленум Верховного Суду СРСР в ухвалі від 3 грудня 1962 р.), то вчинення особою образи та клепу – тобто кримінальних правопорушень однорідних – свідчить, попри думку О.М. Яковлева, не про повторність, а про сукупність кримінальних правопорушень, оскільки кожне із скоєних діянь передбачене самостійною статтею КК (ст. 125 та ст. 126 КК УРСР 1960 р.)⁶.

Таким чином, на думку М. І. Бажанова, сукупність кримінальних правопорушень може мати місце при скоєнні хоча б двох будь-яких кримінальних правопорушень, незалежно від того, є вони однорідними чи різнорідними.

Утім М. І. Бажанов не виключав випадків утворення сукупності і з тотожних кримінальних правопорушень, хоча в науці того часу ця думка не підтримувалася. Він писав: «У літературі іноді повністю відкидають можливість сукупності злочинів, коли такі злочини є тотожними, тобто утворюють ознаки одного і того ж складу злочину⁷. Проте, така сукупність можлива....»⁸.

Зазначені наукові позиції професора М. І. Бажанова були підтримані більшістю дослідників множинності кримінальних правопорушень і знайшли підтвердження у сучасному законодавстві та у судовій практиці України. Так, наприклад, із тлумачення змісту ч. 1 ст. 33 КК, яка містить дефініцію сукупності кримінальних правопорушень, однозначно випливає, що

---

⁶ Бажанов М. І. Вибрані праці. Харків: Право, 2012. С. 111.

⁷ Кафаров Т. М. Проблема рецидиву в радянському кримінальному праві. Баку: Елм, 1972. С. 12–13.

⁸ Бажанов М. І. Вибрані праці. Харків: Право, 2012. С. 111.

сукупність можуть утворити як різнорідні, так і однорідні кримінальні правопорушення. А у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність та рецидив злочинів та їх правові наслідки» названо як мінімум шість випадків, коли сукупність може бути утворена кримінальними правопорушеннями, передбаченими однією і тією ж статтею або частиною статті Особливої частини КК, тобто тотожними кримінальними правопорушеннями.

Вивчаючи поняття сукупності кримінальних правопорушень, М. І. Бажанов піддав детальному аналізу також таку з її ознак, яка передбачає, що за жоден з деліктів, які входять у сукупність, особа не має бути засуджена.

Судження з цього приводу, що висловлені 1980 р. у роботі «Призначення покарання за радянським кримінальним правом», професор розвинув і детально аргументував у більш пізній монографії «Множинність злочинів за кримінальним правом України» (2000 р.).

Приводом для наукової дискусії на сторінках цієї монографії слугувало різне розуміння поняття засудження в теорії та практиці кримінального права, а саме: чи слід розуміти під засудженням особи сам факт винесення обвинувального вироку судом або мається на увазі вирок, який вже набрав законної сили. Це питання для з'ясування ознак сукупності і на сьогодні носить принциповий характер, оскільки від його вирішення залежить не лише правильна юридична оцінка скоєного, а й правила призначення покарання відповідно до ст. 70 чи ст. 71 КК.

М. І. Бажанов критично поставився до точок зору, згідно з якими сукупність має місце під час вчинення нового кримінального правопорушення до повного відбуття покарання за попереднє⁹, а під

---

⁹ Радянське кримінальне право. Частина загальна. Москва, 1964. С. 273.

засудженням особи розуміється набрання законної сили обвинувальним вироком суду¹⁰.

Професор вважав, що таке розуміння сукупності кримінальних правопорушень прямо суперечить тексту закону, і, крім того, розширює обсяг цього поняття, охоплюючи ним випадки рецидиву кримінальних правопорушень.

На його думку, тлумачити поняття засудження у ст. 42 КК (ст. 70 КК 2001 р.) у відриві від тексту ст. 43 КК (ст. 71 КК 2001 р.) немає жодних підстав. Поняття засудження, що міститься у ст. 42 КК (ст. 70 КК 2001 р.) означає винесення (проголошення) вироку. Як правило, зазначає вчений, нове кримінальне правопорушення вчинюється засудженим вже тоді, коли вирок за кримінальним провадженням набрав законної сили, але закон пов'язує посилення покарання з випадками вчинення кримінальних правопорушень вже після винесення попереднього вироку. Тому під засудженням, про яке йдеться у ст. 42 КК (ст. 70 КК 2001 р.), слід розуміти сам факт винесення вироку судом. Це означає, що вказана стаття вимагає, щоб за сукупністю кримінальних правопорушень всі делікти були вчинені до засудження, тобто до винесення вироку хоча б за один з них (Бажанов М. І. Множинність злочинів за кримінальним правом України. Х.: Право, 2002. С. 30–31).

Наразі вітчизняна судова практика тлумачить зазначені положення закону з тих самих позицій, як і М. І. Бажанов. У п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання» роз'яснюється, що «за сукупністю вироків (ст. 71 КК) покарання призначається, якщо засуджена особа до повного відбуття основного чи додаткового покарання вчинила нове кримінальне правопорушення, а також якщо нове кримінальне правопорушення скоєне після винесення обвинувального вироку, але до

---

¹⁰ Кафаров Т. М. Рецидив у радянському кримінальному праві. Баку: Елм, 1972. С. 218–219.

набрання ним законної сили» (Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973–2011). Х.: Право, 2011. С. 219–220). Таким чином, вчинення нового кримінального правопорушення після винесення обвинувального вироку, закон та судова практика відносять не до сукупності кримінальних правопорушень, а до сукупності вироків, тобто іншої кримінально-правової ситуації.

Слід зазначити, що у сучасній доктрині кримінального права більшість вчених поділяють думку М. І. Бажанова про поняття засудження, наводячи додаткові аргументи на користь його позиції. Наприклад, В. П. Малков та Т. Г. Чернова вважають, що особа визнається засудженою вже з моменту винесення обвинувального вироку незалежно від набрання ним законної сили, бо інше вирішення цього питання віддавало б пріоритет формальному моменту, а не суті кримінально-правової ситуації.

Свою думку автори пояснюють тим, що оскільки щодо особи з дотриманням встановленої процесуальним законом процедури вже відбувся судовий розгляд, а також винесено та проголошено обвинувальний вирок, то скоєння нею нового кримінального правопорушення ще до набрання цим вироком законної сили, навряд чи дає підстави вважати, що дана особа є менш небезпечною ніж та, яка вчинює кримінальне правопорушення після набрання вироком законної сили. Іншими словами, така особа не заслуговує на застосування до неї менш суворих правил призначення покарання порівняно з особою, яка за інших рівних умов вчиняє кримінальне правопорушення після набрання вироком законної сили¹¹. Є. В. Благов також зазначає, що при вирішенні цього дискусійного питання пріоритетне значення віддавати формальній ознаці, набрав або не набрав вирок законної сили, недоречно та недоцільно¹².

---

¹¹ Малков В. П. Чернова Т. Г. Сукупність вироків та застосування покарання: питання законодавчого регулювання, теорія та практика. Казань: Таглімат, 2003. С. 25–29.

¹² Енциклопедія кримінального права. СПб.: Вид. проф. Малініна, 2008. Т. 9: Призначення покарання. С. 670.

Аналізуючи ознаки сукупності кримінальних правопорушень, М. І. Бажанов звернув увагу ще на одне некоректне тлумачення закону деякими науковцями. Зокрема він не погодився з висновками В. П. Малкова, який зазначив, що сукупність кримінальних правопорушень має місце тоді, «коли кілька кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями кримінального закону, є предметом одночасного розгляду судово-слідчих органів», тобто, на думку цього вченого, при сукупності всі делікти повинні ставитись в вину особі одночасно¹³.

Заперечення професора М. І. Бажанова були наступними. Він зазначив, що бувають ситуації, коли кримінальне провадження за одне кримінальне правопорушення розглядається в одному суді, а про інше – в іншому, тобто коли про скоєний раніше делікт стає відомо вже після засудження особи за інше кримінальне правопорушення. Проте у всіх подібних випадках всі кримінальні правопорушення вчинені особою раніше, до засудження за одне з них. Таким чином, перед нами така ж сама сукупність кримінальних правопорушень, але ускладнена процесуальними обставинами, що позбавляють можливості одночасного розгляду всієї сукупності обвинувачень. Юридична природа вчиненого від цього не змінюється, оскільки всі кримінальні правопорушення вчинені до засудження хоча б за одне з них.

Закон ніде не говорить, що сукупність кримінальних правопорушень обов'язково передбачає одночасний розгляд всього, що скоєно підсудним, навпаки, він передбачає й випадки різночасного розгляду кримінальних проваджень, що входять до сукупності кримінальних правопорушень.

Таким чином, М. І. Бажанов аргументовано довів, що вимога одночасного засудження судом особи, винної в скоєнні двох або більше кримінальних правопорушень, не є обов'язковою, та її слід вважати

---

¹³ Малков В. П. Сукупність злочинів (питання кваліфікації та призначення покарання). Казань: КазГУ, 1974. С. 44.

необґрунтованим обмежувальним тлумаченням поняття сукупності кримінальних правопорушень.

Не оминув своєю увагою М. І. Бажанов ще одне дискусійне в теорії кримінального права питання – про види сукупності кримінальних правопорушень.

Законодавче визначення сукупності кримінальних правопорушень не містить поділу її на види. В той же час у судовій практиці та в науці кримінального права сукупність зазвичай поділяють на два види: ідеальну та реальну.

Виділення зазначених видів сукупності кримінальних правопорушень визнається більшістю вчених, хоча у науковій літературі можна зустріти різні судження із цього приводу. Так, М. С. Таганцев та М. Д. Сергєєвський взагалі заперечували існування ідеальної сукупності. Перший із цих авторів вважав, що вона є «продуктом шкільної премудрості», а інший вважав, що ідеальна сукупність є уявним розчленування єдиного кримінального правопорушення і має розглядатися як єдине протиправне діяння.

Проти поділу сукупності на ідеальну та реальну категорично виступав А. С. Никифоров. Н. Ф. Яшинова доводила, що за ідеальної сукупності має місце одиничний делікт, який містить ознаки різних складів кримінальних правопорушень, а призначення інституту ідеальної сукупності полягає в тому, щоб усунути прогалини законодавця, який не зміг передбачити у кримінально-правових нормах усіх можливих варіантів поєднання кримінальних правопорушень при скоєнні різних посягань. При цьому, Н. Ф. Яшинова вважала, що кваліфікувати ідеальну сукупність слід за всіма статтями КК, ознаки яких мають місце у скоєному.

М. І. Бажанов визнавав існування двох видів сукупності, проте вказував, що не зовсім вдалим є сам термін «ідеальна сукупність». Введений в науку ще у ХІХ сторіччі, він, зазвичай, не повністю відбиває те явище, яке покликаний визначати. На думку професора, буквально його тлумачення,

мабуть, і призвело до того, що деякі автори вважали, що ідеальна сукупність (тобто уявна, або інакше – абстрактна сукупність) є, по суті, єдиним кримінальним правопорушенням, хоча і містить ознаки кількох окремих деліктів. Однак ідеальна сукупність не є штучною юридичною конструкцією. Вона відображає юридичну ситуацію, коли однією дією (бездіяльністю) вчинюється два чи більше кримінальні правопорушення. І хоча ми продовжуємо використовувати вказаний термін, його застосування повинно мати місце у повній відповідності до відбиття нею об'єктивної дійсності, тобто скоєння двох чи більше самостійних кримінальних правопорушень.

М. І. Бажанов не погоджувався із твердженням, що «особа винного при реальній сукупності має підвищену суспільну небезпечність, ніж при ідеальній сукупності, тому що за ідеальної сукупності особа вчиняє одне діяння, а при реальній – різночасно низку самостійних діянь»¹⁴, і вказував, що наукові суперечки про те, який із видів сукупності кримінальних правопорушень має більшу суспільну небезпечність схоластичні за своєю суттю. Він вважав, що ступінь суспільної небезпечності сукупності визначається не її різновидом, а характером тих кримінальних правопорушень, які до неї входять.

Досліджуючи структуру множинності, М. І. Бажанов зацікавився проблемою одиничних кримінальних правопорушень, які є її складовими елементами. Професор звернув увагу, що в літературі багато питань, що стосуються таких деліктів, вирішуються досить суперечливо. Не було єдності в їхньому найменуванні, класифікації, істотних ознаках. Наприклад, автори не завжди вбачали відмінності між складними і складеними одиничними кримінальними правопорушеннями, часто ототожнювали їх, називали складними (складеними), ускладненими чи складеними¹⁵.

---

¹⁴ Агаєв І. Б. Проблема повторності в кримінальному праві. Москва: Юрист, 2004. С. 7–8.

¹⁵ Зінченко І. А. Складені злочини. Харків, 2005. С. 46.

М. І. Бажанов зазначав, що викликає сумнів саме найменування цієї групи кримінальних правопорушень, бо складені кримінальні правопорушення – це вид складних за конструкцією деліктів. Він вважав, що не можна одним терміном позначати і спільність явищ, і одне із цих явищ, нагадавши, що в літературі у відповідних випадках використовувались терміни: «ускладнена форма кримінально протиправних діянь», «ускладнені кримінальні правопорушення» і запропонував, уникати плутанини, для найменування зазначених деліктів застосовуючи термін «ускладнені кримінальні правопорушення» (Бажанов М. І. Множинність злочинів у кримінальному праві України. Х.: Право, 2000. С. 13), який зараз широко використовується і в навчальній, і науковій літературі.

До ускладнених одиничних кримінальних правопорушень професор відносив: триваючі, продовжувані, складені та кваліфіковані за наслідками кримінальні правопорушення¹⁶.

Цікавим є той факт, що М. І. Бажанов тривалий час вважав, що кримінальні правопорушення, що кваліфіковані за наслідками, не мають самостійних юридичних ознак та є видом складених деліктів. Так, у монографії «Призначення покарання за радянським кримінальним правом» (1980) він вказував, що прикладами складених кримінальних правопорушень, що утворюють враховану законодавством ідеальну сукупність є: умисне знищення чи пошкодження особистого майна громадян, що спричинило людські жертви – ч. 2 ст. 145 КК 1960 р. (ч. 2 ст. 194 КК 2001 р.), умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого – ч. 3 ст. 101 КК 1960 р. (ч. 2 ст. 121 КК 2001 р.), вважаючи, що законодавець у цих випадках об'єднав відповідне умисне кримінальне правопорушення з необережним вбивством, застосувавши модель ідеальної сукупності.

---

¹⁶ Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юринком Інтер, 2003. С. 266.

Проте у своїх наукових поглядах професор не був консерватором. Він не боявся змінювати свою думку, завжди на крок випереджав час, був сучасною людиною. Тому, коли в процесі роботи над кандидатською дисертацією з І. О. Зінченко було знайдено аргументи проти віднесення кримінальних правопорушень, кваліфікованих за наслідками, до складених діянь, М. І. Бажанов погодився з висновками дослідження своєї учениці. У монографії «Множинність злочинів за кримінальним правом України» (2000) він зазначив, що «останнім часом кримінальні правопорушення, кваліфіковані за наслідками, стали виділяти у самостійний вид одиничних кримінальних правопорушень, і це правильно, хоча питання про їхню юридичну природу вирішується неоднозначно».

Результатом подальших досліджень з цього приводу стала кандидатська дисертація Є. В. Шевченка (2002) «Злочини з похідними наслідками». У цьому дослідженні вдалося не тільки обґрунтувати доцільність виділення у самостійний вид одиничних кримінальних правопорушень указані делікти і запропонувати для їх позначення більш вдалий термін, а саме: «кримінальні правопорушення з похідними наслідками», що відбиває юридичну природу відповідного юридичного явища. Є. В. Шевченко дослідив феномен «змішаної форми вини» з'ясувавши аж три різні її підвиди: «подвійну», «складену» та «комбіновану»¹⁷.

Наведеними прикладами не вичерпується науковий інтерес М. І. Бажанова до проблем інституту множинності кримінальних правопорушень. З-під його пера виходили роботи, присвячені кваліфікації повторності, рецидиву, він досліджував особливості призначення покарання при різних видах множинності, вивчав інші правові наслідки цього кримінально-правового інституту.

---

¹⁷ Шевченко Є. В. До питання змісту і співвідношення понять змішана, подвійна і складна форма вини в кримінальному праві. *Проблеми законності*. 2011. Харків. С. 104–113.

Професора М. І. Бажанова, без сумніву, можна вважати першим в Україні вченим, який системно і комплексно досліджував таке складне соціальне та кримінально-правове явище, як множинність кримінальних правопорушень. Його наукова спадщина завжди буде затребуваною, а ідеї та наукові підходи залишаться оригінальними та сучасними.

Список використаних джерел

1. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання. Харків: Фінн, 2008. С. 5–7.
2. Радянське кримінальне право. Частина загальна. Москва: Держюріздат, 1952. С. 382.
3. Піонтковський А. А. Вчення про злочин за радянським кримінальним правом. Москва: Держюріздат, 1961. С. 618.
4. Стручков М. А. Призначення покарання за сукупності злочинів. Москва: Держюрвидав, 1957. С. 15.
5. Яковлев О. М. Сукупність злочинів за радянським кримінальним правом. Москва: Держюріздат, 1960. С. 47.
6. Бажанов М. І. Вибрані праці. Харків: Право, 2012. С. 111.
7. Кафаров Т. М. Рецидив у радянському кримінальному праві. Баку: Елм, 1972. С. 218–219.
8. Радянське кримінальне право. Частина загальна. Москва, 1964. С. 273.
9. Малков В. П., Чернова Т. Г. Сукупність вироків та застосування покарання: питання законодавчого регулювання, теорія та практика. Казань: Таглімат, 2003. С. 25–29.
10. Енциклопедія кримінального права. СПб.: Вид. проф. Малініна, 2008. Т. 9: Призначення покарання. С. 670.
11. Малков В. П. Сукупність злочинів (питання кваліфікації та призначення покарання). Казань: КазГУ, 1974. С. 44.
12. Агаєв І. Б. Проблема повторності в кримінальному праві. Москва: Юрист, 2004. С. 7–8.
13. Зінченко І. А. Складені злочини. Харків, 2005. С. 46.
14. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юринком Інтер, 2003. С. 266.
15. Шевченко Є. В. До питання змісту і співвідношення понять змішана, подвійна і складна форма вини в кримінальному праві. *Проблеми законності*. Харків, 2011. С. 104–113.

REFERENCES

1. Zinchenko, I.A., Tyutyugin, V.I. (2008). Multiplicity of crimes: concepts, types, punishment. Kharkiv: Finn, 5–72 [in Ukrainian].
2. Soviet criminal law. (1952). The part is general. Moscow: Derzhurizdat [in Russian].
3. Piontkovsky, A.A. (1961) Doctrine of crime under Soviet criminal law. Moscow: Derzhurizdat, 61–84 [in Russian].
4. Struchkiv, M.A. (1957). Prescribing punishment for a set of crimes. Moscow: Derzhurvydav [in Russian].
5. Yakovlev, O.M. (1960). Totality of crimes according to Soviet criminal law. Moscow: Derzhurizdat [in Russian].
6. Bazhanov, M.I. (2012). Selected works. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
7. Kafarov, T.M. (1972). Recidivism in Soviet criminal law. Baku: Elm., 12–13, 218–219 [in Russian].
8. Soviet criminal law. (1964). The part is general. Moscow, 273 [in Russian].
9. Malkov, V.P., Chernova, T.G. (2003). The totality of sentences and the application of punishment: issues of legislative regulation, theory and practice. Kazan: Taglimat, 25–29 [in Russian].
10. Encyclopedia of criminal law. (2008). St. Petersburg: View. Prof. Malinina. Vol. 9: Punishment, 670 [in Russian].
11. Malkov, V.P. (1974). Aggregation of crimes (issues of qualification and punishment). Kazan: KazSU, 44 [in Russian].
12. Agaev, I.B. (2004). The problem of repetition in criminal law. Moscow: Jurist, 7–8 [in Russian].
13. Zinchenko, I.A. (2005). Complex crimes. Kharkiv, 46 [in Ukrainian].
14. Bazhanov, E., Stashis, V.V., Tatsii, V.Ya. (Eds.). (2003). Criminal law of Ukraine. General part. Kyiv: Yuryнком Inter, 266 [in Ukrainian].
15. Shevchenko, Ye.V. (2011). To the question of the content and correlation of the concepts of a mixed, double and complex form of guilt in criminal law. *Problems of legality*. Kharkiv, 104–113 [in Ukrainian].

Zinchenko I. O., Shevchenko Ye. V. Survey of the doctrine of the multiplicity of criminal offenses in the scientific works of Professor M. I. Bazhanov

The article is dedicated to the memory of the well-known scientist Professor M. I. Bazhanov, who made a significant contribution to the formation and development of the modern domestic science of criminal law.

It was noted that at the Department of Criminal Law of the Yaroslav Mudryi National Law University, the institute of multiplicity of criminal offenses it was the doctor of legal sciences, professor, academician of the Academy of Legal Sciences of Ukraine Mark Ihorovych Bazhanov who initiated the offenses. In his works such as «Prescribing punishment according to the totality of crimes and totality of

sentences» (1977), «Prescribing punishment according to Soviet criminal law» (1980), «Criminal law of Ukraine. General part» (1992), «Repetition of crimes as a type of multiplicity of crimes» (1993), «Multiplicity of crimes under the criminal law of Ukraine» (2000), several editions of the textbook «Criminal law of Ukraine: General part» (2001, 2003) considered a wide range of issues related to the characteristics of the institution of the multiplicity of criminal offenses, their concepts, signs and types, problems of punishment, other legal consequences.

Much attention was paid to Professor M. I. Bazhanov devoted himself to the study of single criminal offenses as structural elements of the multiplicity of criminal offenses. In particular, under his scientific guidance, two dissertations of candidates of legal sciences were prepared and successfully defended, devoted to the specified torts: in 1990. I. O. Zinchenko: «Compound crimes in Soviet criminal law: concepts, types, some problems of qualification and construction of sanctions» and in 2002 by Ye. V. Shevchenko: «Crimes with derivative consequences».

Thus, there is no doubt that M. I. Bazhanov's contribution to the study and development of the doctrine of the multiplicity of criminal offenses is extremely important, and his scientific concepts and expressed ideas are still relevant for the doctrine of criminal law today.

Key words: *single criminal offence, multiple criminal offences, set of criminal offences, repetition of criminal offences, recidivism of criminal offences.*